

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

The Battle of Kalka

Serdar Gül¹

Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of Early Modern History

ABSTRACT

The Mongols who went to the Northern Caucasus region after the Battle of Chingis Khan on the Kharzemshahs encountered the local people. In the first half of the 13th century, an important war occurred in terms of world political history. The Mongols defeated Qipchaq and Russian armies by strategic tactics and defeated near the Kola River on May 31, 1223. Following this, the Qipchaqs who gave their name to the region fall from a great deal of power with this war. The Russian knezes, who coalesce into one but couldn't act in unison, have suffered from a condensed damage by this campaign. The Battle of Kalka is fairly significant in terms of influencing the future of the region. Source scanning technique was used in the research. With this research, the effects of war on Russian and Mongols were tried to be revealed.

Key Words: Kalka, Qipchaqs, Jebe, Subitay, Russian

ARTICLE INFO

Received: 25.05.2019

Revision received:
05.04.2019

Accepted: 05.04.2019

Published online:
21.05.2019

¹Corresponding author:

Sakarya Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrencisi

serdargul54@gmail.com

0 531 279 67 67

Kalka Muharebesi

Serdar Gül¹

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı

ÖZET

Cengiz Han'ın Harzemşahlar üzerine yaptığı sefer sonrasında kuzey Kafkasya bölgesine giden Moğollar burada yerli halklar ile karşılaşmışlardır. 13. Yüzyılın ilk yarısında dünya siyasi tarihi açısından önemli bir savaş meydana gelmiştir. Moğollar, stratejik taktikler izleyerek Kıpçak ve Rus ordularını 31 Mayıs 1223 tarihinde Kalka Nehri boyunda yenilgiye uğratmışlardır. Bölgeye adını veren Kıpçaklar bu savaş ile birlikte büyük ölçüde güç kaybetmişlerdir. Bir araya gelen fakat birlikte hareket edemeyen Rus knezlikleri bu savaş ile büyük yara almışlardır. Kalka Muharebesi bölgenin geleceğini de etkilemesi açısından oldukça önemlidir. Araştırmada kaynak tarama tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada ilk Moğol-Rus karşılaşması olan Kalka Muharebesi'ne değinilmiştir. Savaşın Ruslar, Kıpçaklar ve Moğollar üzerinde bıraktığı sonuçlar incelenmiştir.

MAKALE BİLGİSİ

Alınma

Tarihi:25.04.2019

Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 04.05.2019.

Kabul Edilme Tarihi: 04.05.2019

Çevrimiçi yayınlanma tarihi:21.05.2019

Anahtar Kelimeler: Kalka, Kıpçaklar, Cebe, Subitay, Ruslar

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:
Sakarya Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
serdargul54@gmail.com
0 531 279 67 67

Giriş

Tarih boyunca büyük imparatorluklar kuran devlet adamlarının ana hedefi hâkimiyetlerini bütün cihana yaymak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda XIII. yüzyılda mücadele eden Cengiz Kağan, 1206 yılında Onon Irmağı kıyısında yapılan kurultay ile bütün Moğolların başına geçmiştir. Cengiz Kağan'ın hükümdarlığı sürecince en büyük amacı cihana hâkim olmaktır. Hedefini gerçekleştirme yolunda Cengiz Kağan'ın en büyük yardımcıları çocukları olmuştur. Cengiz Kağan dünyayı yönetmek üzere kurduğu imparatorluğunu belirli sınırlar içerisinde dört oğluna vermiştir. En büyük oğlu Cuci'ye batıda "Moğol atlarının bastığı yere kadar olan coğrafyayı fethetme" yetkisini vermiştir. İrtiş Nehri'nden, İtil Nehri'ne kadar bulunan doğu Deşt-i Kıpçak bölgesini ve Harezm'in yönetimini yurt olarak Cuci almıştır. Böylece kurulacak olan dört ulus içerisinde ilk olarak Cuci ulusu kurulmuştur.

Cengiz Kağan'ın Harzemşahlar üzerine yaptığı sefer başarılı olmuştur. Fakat Harzemşahların sultanı Muhammed, Moğollara karşı başarı sağlayamayınca batıya doğru kaçmıştır. Dünya üzerinde kendisine boyun eğmeyen herkesi yok etme fikrini benimseyen Cengiz Kağan, başarılı komutanlarından Cebe ve Subitay'ı Harzemşah Muhammed'i yakalamak üzere görevlendirmiştir. Önlerine çıkan halkları yok eden Moğol askerleri Rusya üzerine doğru hareket etmek için Cengiz Kağan'dan izin istemişlerdir. Cengiz Kağan ilerlemek isteyen Moğol ordusuna ilerlemesi için gerekli izni vermiştir.

Bu dönemde Rusya'da kendi aralarında mücadele eden knezlikler bulunuyordu. Siyasi bir bütünlük yoktu. Bu knezliklerin içerisinde en önemlileri Novgorod, Kiev ve Galiç'dir. X. yüz yıldan itibaren Hıristiyanlığı kabul eden Ruslar dil, din ve kültür bağlamında bir farklılık göstermemiştir. Siyasi olarak ayrı yöneticiler tarafından yönetilen bu şehir devletleri kaos yaşamaya müsait bir yapıya sahipti. Bir yanda da bölge de bulunan halklar tarafından bazı dönemlerde saldırıya uğruyorlardı. Moğol birlikleri Rusya'ya sefer düzenlemeden önce Rusların durumu bu şekildedir.

Moğol birlikleri ile ilk Don Nehri boyunca karşılaşan Kıpçaklar onların hilesine inanmış ve ağır yaralar almışlardır. Bu nedenle Rus topraklarına doğru bir kaçışı çözüm olarak bulmuşlardır. Rus knezlerinden Moğollara karşı yardım isteyen Kıpçaklar, birlikte ittifak yaparak Moğolları Deşt-i Kıpçak bölgesinden atmayı teklif etmişlerdir. Nitekim yapılan ittifak sonucunda Rus-Kıpçak ordusu ile Moğollar Kalka Nehri boyunca 31 Mayıs 1223 yılında karşılaşmışlardır. Yapılan savaş Moğolların ilk defa batıya yaptığı bir keşif seferi olması açısından önemlidir. Savaş sonrasında Moğol ordusu Deşt-i Kıpçak bölgesini yağmalamış ve bölgede unutulmaz acıların yaşanmasına yol açmıştır. Kalka Muharebesi'nin Moğollar ile Rusların ilk karşılaşması olması nedeniyle tarihi bir önemi bulunmaktadır. Savaşın sonucunda Rusya'da siyasi olarak dengeler değişmiştir.

Moğollar gerçekleştirdikleri I. Deşt-i Kıpçak Seferi ile batıdaki insanların yaşayışları, inançları ve askeri yapıları hakkında fikir sahibi olmuşlardır. Nitekim II. Deşt-i Kıpçak Seferi sırasında edindikleri bu bilgiler onların başarı sağlamasında etkili olmuştur. 1236 yılında Batu Han komutasında batıya gerçekleşecek olan II. Deşt-i Kıpçak Seferi sırasında Ruslar ile Kalka Muharebesi'nde karşılaşmış olan birçok asker bulunmaktaydı.

Kıpçaklar açısından da Kalka Muharebesi önemli bir gelişmedir. Nitekim bu savaştan sonra Kıpçaklar Ruslar için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Bölgedeki Kıpçak nüfuzu bu savaşla beraber etkinliğini yitirmiştir. Kıpçaklar bu savaştan sonra Balkanlara doğru göç etmişler, Doğu Roma İmparatorluğu'na sığınmışlardır.

KALKA MUHAREBESİ

Cengiz Kağan'ın Harzemşahlar üzerine yaptığı sefer sonucunda, Harzemşah Muhammed ölene kadar Moğollar'dan kaçmıştır. Onu takip etmek için görevlendirilen Moğol

ordusu Kuzey Kafkasya üzerine doğru yönelmiştir (Kamalov, 2003: 16).Harzemşah Muhammed'in izini kaybeden bu Moğol ordusu Hazar Denizi'nin güney sahilleri boyunca uzanan bölgeyi istila etmiştir. Harzemşahların batıdaki en son eyaleti konumunda bulunan Azerbaycan'a kadar Moğol birliği gelmiştir. Buradan Cengiz Kağan'a haber yollayarak daha da batıya gitmek için izin istemişlerdir. Cengiz Kağan kendisine ulaşan bu isteğe onay vermiştir (Vernadsky, 2007: 58). Moğol ordusu Cebe ve Subitay komutasında Kafkaslar'daDerbendGeçit'i civarına geldiklerinde Alanlar ve bir grup Kıpçak tarafından kuşatılmıştır. Moğol komutanları bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için Kıpçaklara elçiler ve hediyeler göndermişlerdir. Gönderdikleri elçiler ile Moğol ve Kıpçakların aynı ırktan olduklarını, bu nedenle Kıpçakların Alanlar ile birlik olup Moğollara karşı hareket etmemeleri gerektiğini bildirmişlerdir. Moğolların Kıpçaklar ile dost olduğunu ve onlara zarar vermeyeceklerini bildirmeleri üzerine Kıpçak kumandanı Konçak, Alanlardan ayrılmıştır. Bu durum karşısında Alanlara saldıran Moğollar onları mağlup ederek yollarına devam etmişlerdir. Moğolların bu hareketi Kıpçak boyları arasında büyük bir paniğe yol açmıştır. Kıpçak boyları batıya, Azak Denizi kıyılarına doğru çekilmeye başlamışlar, Moğol orduları da onları takip etmiştir. Bölgede bulunan Alanlar, Abazalar ve Çerkesler Moğollara boyun eğmişlerdir. Kuban Nehri boyunca bulunan Kıpçaklar kaçarak Ruslara sığınmışlardır (Kurat, 1972: 92).

Moğollardan kaçarak Ruslara sığınanlar arasında Kıpçak başkomutanları Kotan ve Bastı da bulunmaktadır. Rus prenslerine, Moğolların yaptıklarını anlatıp eğer durdurulmazlar ise Rus topraklarını büyük tehlikelerin beklediğini belirtmişlerdir. Kıpçaklar, Rus prenslerine Moğollara karşı birlikte hareket etme teklifinde bulunmuşlardır (Gökbel, 2000: 70-71).Rus topraklarına kaçanlar arasında bulunan Kotan Han'ın kızı, Galiç Prensi Mstislav ile evliydi. Kotan Han damadına hediyeler göndererek ondan yardım talebinde bulunmuştur (D'Ohsson, 2006: 144). Bu durum karşısında endişeye kapılan Rus prensleri Kiev'de toplantı yapmayı planlamışlardır. Yapılan bu toplantıda Kıpçakların yanlarında yer almazlarsa, Moğollara yenileceklerini düşünmüşlerdir. Bu durumda Rus topraklarının daha büyük bir tahribata uğrayacağı şeklinde öngörülebilir. Rus topraklarını korumak adına Kıpçaklarlaberaber mücadele etmeye karar vermişlerdir. Alınan bu karar Kıpçak komutanları tarafından büyük bir mutlulukla karşılanmıştır. Öyle ki bu durumdan etkilenen Bastı Han'ın Hıristiyan olduğuna dair söylentiler de bulunmaktadır (Gökbel, 2000: 71).

Ruslar karşılarında yer alan Moğollar hakkında fazla bilgiye sahip değillerdi. Bildikleri birçok ülkeyi esir durumuna getirdikleri ve çok sayıda Kıpçak öldürdükleriydi. Birlikte harekete geçmeye karar verdiler (Roux, 2001: 207). Galiç Prensi Mstislav'ın yanında Kiev, Smolensk, Çernikov, ve Peresobnik prensleri yer almıştır(Roux, 2007: 280).O dönemde en güçlü olan prenslik olan Vladimir ve Suzdal prensleri yer almamıştır. Rus prenslerinin harekete geçtiğini haber alan Cebe ve Subitay elçi yollamışlardır. Elçi, Rus prenslerine *"Kıpçakların anlattıklarına inandığınızı öğrendik. Biz size karşı değiliz ne topraklarınızda gözümüz var ne de şehirlerinizi yıkacağız. Sizler ile bir problemimiz bulunmamaktadır. Tanrının buyruğu üzerine kölelerimiz olan Kıpçaklar üzerine yürüyoruz. Bu inançsız Kıpçaklar sizlere sığınırsa onları öldürün ve mallarına el koyun."* diye iletmıştır. Ruslar ise yanıt olarak elçiyi öldürmüşlerdi (Kurat,2014: 77). Moğol ve Türk adetlerine göre elçilik heyetinin dokunulmazlığı bulunuyordu. Bu âdete aykırı olarak hareket edilmesine Moğollar sinirlenmişlerdir. Bunu ikinci olarak gönderdikleri elçilik heyetinin kullandığı nefret kelimelerinden de anlayabiliriz. Elçi öldürmek zaten Moğol geleneklerinde başlı başına bir savaş nedeniydi (Kemaloğlu, 2015: 78).

Rus ordusu Kıpçakların katılımıyla 80.000 kişiye kadar ulaşmıştır (Çelik, 2012: 211). Cebe ve Subitay, Ruslar ile hemen karşı karşıya gelmek istemediler, geriye doğru çekilmeye başladılar. Bu geriye çekiliş on üç gün boyunca sürmüştür. Rus orduları ilerliyor, Moğol orduları geriye doğru çekiliyordu (Esir, 2008: 239). Moğollar, Ruslara bir kez daha elçilik

heyeti göndermişlerdir. Bu elçilik Rus prenslerine “*Kıpçakların ağzına bakarak elçilerimizi öldürdünüz. Şimdi de bizlere karşı harekâta geçerek üzerimize doğru geliyorsunuz. Bizlere karşı saldırgan tavırlar sergileyen sizlersiniz. Tanrı bizlerin bu konuda bir günah işlemediğine şahittir.*” sözlerini iletmiştir. Ruslar ikinci elçinin gelmesini Moğolların kendilerinden korktuğu yönünde düşünmüşlerdir. Anlaşmayı kabul etmeyerek elçiyi geri göndermişlerdir. Bu dönemde Ruslar bir bütünlük teşkil etmediğinden prenslikler tarafından yönetiliyordu. Çok iyi anlayamayan bu prenslikler Moğol tehlikesi karşısında bir araya gelmişlerdir. Her prensliğin kendine ait bir savaş taktiği bulunmaktadır. Her prenslik kendi taktiğini diğer prensliklere de kabul ettirme çabası içerisine girmiştir. Sabırsızca hareket ederek ilerlediklerinden ve ordularının büyük bir kısmı piyadelerden oluştuğu için bitkin duruma düşmüşlerdir. Moğollar dinlenerek hareket ediyorlar ve kendilerini hazırlıyorlardı. Rus prensleri savaş taktiği konusunda bir fikir birliğine varamamışlardır. Galiç prensi cesur Mstislav ile Kiev prensi Mstislav harekât konusunda farklı fikirler beyan ediyorlardı (Roux, 2001: 207-208).

Rus ve Kıpçaklardan oluşan ordu ileri harekâta girişmeye başlayınca, Moğollar düşmanlarını yakından gözlemlemek için karar alıp bu doğrultuda öncü birlikler göndermişlerdir. Bu öncü Moğol birliği Dnyeper Nehri’nden geçerken Ruslar tarafından fark edilmiştir. Galiç prensi Mstislav, yanındaki 1.000 kişilik birliği ile beraber bu öncü Moğol birliğini yenmiştir. Bu Moğol öncü birliğinin komutanı konumundaki Gemyabek yaralanmıştır. Moğol askerleri tarafından saklanmış olan komutan bölgeyi keşif yapan Ruslar tarafından bulunmuştur. Rus karargâhına getirilen komutan Gemyabek, Galiç prensi Mstislav tarafından ölümle cezalandırılmıştır. Bu ilk sıcak çatışmayı kazanan Ruslar moral bularak Moğol orduları üzerine cesaretle yürümeye devam etmişlerdir. Bu çarpışmanın ardından da Moğol öncü birlikleri Rusları yakından takip etmeyi sürdürmüşlerdir. Yine böyle bir yakın takip iki birlik arasında sıcak çatışmaya neden olmuştur. Bu çatışmada Ruslar üzerinde önemli etkiye sahip İvan Dmitrieviç ile birlikte yanındaki iki kişi öldürülmüştür. Moğolların bir strateji üzerine giriştikleri bu çatışmalar çok büyük bir askeri durum olmasa bile bizlere Moğolların düşmanlarını sürekli yıpratma amaçlı saldırı yapmalarını göstermesi açısından önemlidir (Özcan, 2017: 40).

Moğol komutanları uzun süren bu geri çekilişten sonra Rus ordularının yorgun ve perişan olacağını düşünerek plan yapmışlardır. Rus ordularını yok etmek için yaptıkları planı Kalka Irmağı’nın kıyısına gelince uygulamaya başlamışlardır. Moğol orduları yorgun düşen Rus kuvvetlerine 31 Mayıs 1223’te Kalka Irmağı boyunca saldırıya geçmişlerdir (Kurat, 1972: 94). Yapılan bu saldırının hangi yönden gerçekleştiği hakkında Rus kaynakları şu bilgileri vermektedir. Moğol ordusunun bir kolunun nehrin karşı yakasındaki ormanlık alanda bulunduğunu, diğer kolunun ise nehrin aktığı yönde pusu halinde beklediği belirtilmiştir. Moğollar tarafından kurulan bu pusunun Ruslar tarafından anlaşılmadığı bilgisi verilmiştir. Konunun yeterince incelenmemesi nedeniyle bazı bilim adamları muharebenin normal savaş nizamında olmuş gibi değerlendirme yapmalarına yol açmıştır (Curtin, 1908: 222).

Rus ve Kıpçak kuvvetlerinin Kalka Irmağı kıyısındaki hareketliliği yapılacak olan savaşa hazırlanmaktan ziyade karşıya geçmek için yapılan hazırlıktan kaynaklanmaktadır. Moğol ordusu Rus-Kıpçak ordusunu hazırlıksız yakalamıştır. Bu bilgiler ışığında pek çok tarihçinin düşündüğü gibi bir meydan savaşı gerçekleşmemiştir. Kalka Muharebesi ani bir baskın sonucu gerçekleşen savaştır. Bu savaşta Moğolların başarı sağlamasında en büyük etken Rus-Kıpçak ordusunun keşif birliklerini görevlendirmemiş olmasıdır. Kalka Nehri boyunca Rus-Kıpçak ordusu çevreyi kollaması için bir keşif kolu göndermeden nehrin kıyısına gelmiştir. Bu ordunun komutanı durumundaki GaliçKneziMstislav, DaniilRomanoviç’e yanına yardımcı kuvvetler de alarak Kalka Nehri’ni geçmesi emrini vermiştir. Bir zaman sonra kendiside nehrin karşısına geçmiştir. Yapılan bu hamle ile birlikte Rus-Kıpçak ordusunun bir bölümü nehrin kuzeyine geçerken diğer bir bölümü de güney

yakasında olmak üzere ikiye bölünmüş durumdadır. Rus-Kıpçak ordusu için durumu daha da kötü bir hale getiren bölünmüş durumdaki iki kuvvet arasındaki mesafenin de bir hayli açık olmasıdır. Kalka Nehri'nin kuzey yönüne doğru giden kuvvetleri Yarun'un liderliğindeki Kıpçaklar takip etmiştir. Yarun komutasındaki Kıpçak kuvvetleri bir süre sonra Daniil'in komutasındaki Rus birliklerinin önüne geçmiştir. Böylece kısa bir süre sonra ani ortaya çıkan Moğol birlikleri ile karşılaşan Kıpçaklar geri çekilmeye başlamışlardır. Bu gelişmenin üzerine GaliçkneziMstislav ordusuna hemen savaş vaziyeti almaları emrini vermiştir. Bu emre rağmen nehrin güney yakasındaki Kiev ve Çernigovknezleri geçmişte Galiçknezi ile yaşadıkları sorunlardan dolayı savaşmak için acele etmemişlerdir. Bu şekilde Galiçknezi Moğolları yıpratmış onlarda savaşa girip Moğolları yenerek kazanılan zaferin kendileri tarafından olduğunu ilan edeceklerdi. Moğollar ise ilk olarak Yarun komutasındaki Kıpçak birliğini dağıtarak daha sonra DaniilRomanoviç'in başında bulunduğu Rus birliğine saldırmışlardır. Bu saldırı çok şiddetli ve kanlı olmuştur. Yapılan çarpışmada Daniil kaburgasından yaralanmak suretiyle kanlar içerisinde kalmıştır (Özcan, 2017: 44).

GaliçkneziMstislav emrindeki kuvvetler ile Moğollar üzerine saldırıya geçmişlerdir. Bu saldırıdan Moğollar kaçır gibi yaparak Rus birliklerini üzerlerine doğru çekmişlerdir. Moğol ordusunun kaçtığını düşünen Mstislav ve Daniil onları kovalamak için peşlerine düşmüşlerdir. Aslında bu Moğolların bir planıydı, üzerlerine doğru gelen Rus ordusuna hiç savaşa katılmamış olan Moğol kuvvetleri batı veya doğu yönünde saldırıya geçmişlerdir. Bu şekilde Moğol birlikleri Rus-Kıpçak kuvvetlerini kuşatmışlardır. Kıpçaklar yaşadıkları bu katliam sonucunda savaş alanını terk etmişlerdir. Kıpçakların bu kaçışları Rus kuvvetlerinde de olumsuz bir havanın oluşmasına yol açmıştır. Kıpçakların ardından VolinkneziDaniil de savaş alanından kaçmıştır. Daniil'in de kaçtığını gören GaliçkneziMstislav da muharebe meydanını terk etmiştir (Özcan, 2017: 44-45).

Kaçarak Dniyeper Nehri'nin kıyısına gelen Galiç prensi Mstislav çevrede bulunan bütün gemileri yaktırıp kendisi de nehrin diğer yakasına geçip topraklarına kaçmıştır. Moğollar kaçan Rus ve Kıpçak askerlerini takip ederek, Dniyeper Irmağı'na kadar önlerine çıkan köy ve şehirleri yakıp yıkmışlardır. Ganimet ve esir almadıkları görülmüştür. Bunun nedeni yaptıkları plan gereği hemen geri çekilecek olmalarıydı. Cebe ve Subitay daha fazla ileri gitmeyerek kuvvetlerini geri çekmişlerdir. Böylece büyük kayıp veren Ruslar biraz olsun rahatlamışlardır. Moğolların Kalka Nehri civarında kazandıkları zafer ve Dniyeper Nehri tarafına doğru süren kovalamaca Rus topraklarına çöken bir kara bulut gibidir. Bu bölgede bulunan Kıpçak boyları içinde Moğol saldırısı büyük bir sarsıntı yaşamalarına yol açmıştır. Donets Nehri civarı ile Kuban Nehri çevresinde bulunan Kıpçak boylarının büyük kayıplar verdiği görülmektedir (Kurat, 1972: 95).

Kalka Irmağı boyunda Kiev prensi savunma yapmaya çalışmıştır. Bu savunmasını ancak birkaç gün yapabirmiştir (Grousset, 2011: 256). Bir kısım Moğol ordusu geride kalan Rus ordusunu mağlup etmek üzere Kalka Nehri'nin kıyısında kalmıştır. Kiev knezi MstislavRomanoviç ile beraberinde bulunan güçlerini kuşatmışlardır. Üç gün süren saldırılara Rus ordusu iyi bir direnç göstermiş, Moğollar istedikleri başarıyı burada sağlayamamışlardır. Bunun üzerine Moğollar bölgenin yerel halkı olan Bronik asıllı Ploşkin isimli şahıs aracılığı ile Ruslar ile iletişime geçmişlerdir. Ploşkin haçı öperek Ruslara kimsenin öldürülmeyeceğini, verilecek olan fidye ile serbest kalacaklarını söyleyerek yemin etmiştir. Ruslar Ploşkin'e inanarak elleri dahi bağlanmak üzere teslim olmayı kabul etmişlerdir. Elleri bağlı olan Rus ordusuna karşı Moğollar saldırıya geçmişlerdir (Özcan, 2017: 46). Moğol orduları tarafından esir alınan Kiev prensi ve yanındakiler tahtaların altına yatırılıp üzerlerinden geçilerek ezilip öldürülmüşlerdir(Grousset, 2011: 256).Moğolların bu yaptıkları elçilerine yapıklarının bir nevi intikamıydı(Kurat, 1972: 95).

Moğol ordusu 20.000 civarında askerden oluşmaktaydı. Karşısındaki kuvvetlerinden kat kat üstün olan Rus ve Kıpçak ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmışlardır. Savaş

sırasında altı Rus prensi ile yetmişden fazla Rus ileri geleni öldürülmüştür. 10.000 kişilik Kiev kuvvetinin yok edildiği bilinmektedir (Gürün, 1981: 257). Bu sefere katılan Rus ordusunun onda birinin sağ olarak geri kaçtığı bilinmektedir. Bu açıdan baktığımızda Kalka Muharebesi'nde Rus ordularının yaşadığı kaybın çok büyük olduğu görülmektedir. Kıpçakların çok fazla kayıp verdiği söylenemez. Kıpçaklar savaşın daha başında Moğolların hücumlarına dayanamayıp savaşı terk ederek kaçmışlardır (Kurat, 1972: 94). Kıpçakların Doğu Avrupa'ya ve Macaristan'a kadar göç ettiklerini görmekteyiz. Bazı Kıpçak boyları ise Bizans İmparatorluğu'na sığınmıştır. Bu göçler Ruslar üzerindeki Kıpçak baskısının büyük oranda ortadan kalkmasına yol açmıştır (Çelik, 2012: 217).

Moğol ordusunun Kalka Muharebesi'nde ne kadar asker kayıp verdiği ile ilgili kaynaklarda bir bilgi yoktur. Bu durumun Moğolların fazla asker kaybı vermediğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Savaştan kaçanları takip eden Moğol askerleri denk geldikleri yerleşim yerlerini yağmalamışlardır. Bu durumun sonucunda Dniyeper havzasında yaşayan nüfus yok edilmiştir (Özcan, 2017: 48). Bu yağmaya maruz kalan yerlerden biri de Kiev'in güneyinde bulunan NovogorodSvyatopolk şehriydi (Spuler, 1965: 14). Moğolların bu şehri yağmalaması ve yaşayan insanları yok etmesi sonucunda oluşan yıkımın kalıntıları yapılan arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkmıştır (Dimnik, 2003: 298). Moğollar, NovogorodSvyatopolk şehrini yağmaladıktan sonra geri dönüş için İdil Nehri'nin yukarı havzasına doğru hareket etmişlerdir (Spuler, 1965: 14). Bu geri dönüş yolunda İdil Nehri'nin iki ana kola ayrıldığı mevkide Bulgarlar Moğollara pusu kurmuşlardır. Bunun neticesinde ağır kayıplar veren Moğol ordusu hayli yıpranmıştır. Deşt-i Kıpçak bölgesine yapılan bu ilk seferden galip gelmesine rağmen Moğollar oldukça bitkin bir halde Karakurum'a dönmüşlerdir (Kafalı, 2009: 41). Rus kaynaklarında Moğollar "*nereden geldikleri ve nereye gittikleri yalnız Tanrı tarafından biliniyor.*" şeklinde yorumlanmıştır (Vernadsky, 2015: 66).

Kalka Muharebesi'nde Rus-Kıpçak ordularının kolay ve ağır bir şekilde Moğol ordularına yenilmesi Ruslar arasında korku veren bir durum haline gelmiştir. Rus Hıristiyanlığında kader duygusu önemli bir yere sahiptir. Ruslar Moğolları yenmenin mümkün olmayacağı yönünde çaresizlik duygusuna kapılmışlardır. Ruslar tarafından olaylara baktığımızda aldıkları mağlubiyet bize düşmanlarını tanıyamadıklarını göstermektedir. I. Novgorod kroniğinde olay şu şekilde anlatılmıştır: "*Bu yılda (1223) günahlarımızdan dolayı bilinmeyen bir halk geldi, hiç kimse kesin olarak onların kim olduklarını, nereden geldiklerini, dillerinin, ırkının ne de dinlerinin ne olduğunu bilmiyordu; fakat kendilerine Tatar diyorlardı, başkaları ise Türkmen daha başkaları ise Peçenek diyorlardı. Daha başkaları ise onları Piskopos Patmoslu Mefodiy'in doğu ile kuzey arasındaki Etrian çöllerinden geldiklerinden bahsederler. Mefodiy'in belirttiğine göre onlar, dünyanın sonu geldiğinde Gedon'dan ortaya çıkacak ve doğrudan Efrades'e kadar olan ve Tigris'den Pontus Denizi'ne kadar ve Etyopyatopraklarının yakınlarına kadar olan her yeri ellerine geçireceklerdir. Onların kim olduğunu ve nereden geldiklerini sadece Tanrı bilir. Kitapları anlayanlar kesinlikle onların kim olduklarını bilir, fakat biz onların kim olduklarını bilemiyoruz.*" (Özcan, 2017: 50).

Rus kroniklerinden öğrendiğimize göre yaşadıkları bu vahim durumun gerçekleşmesinin nedeni olarak işledikleri günahları görmektedir. Sofiyskiy kroniğinde "*İşlediğimiz günahlardan dolayı başımıza bunlar geldi*", Nikon kroniğinde "*yaptığımız hatalar işlediğimiz günahlar nedeni ile korkunç bir katliam yaşadık*" kayıtları bizlere Rusların uğradıkları bu saldırının sonucunu kendi işledikleri günahlara bağlamak yoluyla bir açıklama getirdiklerini göstermektedir (Gudzy, 1946: 199).

Rusların zihinlerinde Kalka Muharebesi'nden sonra artık Moğolları yenemeyecekleri düşüncesi yerleşmiştir. Bu durumun yanında siyasi olarak da değişik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yapılan çarpışmalarda birçok prensin ve aile yakınlarının öldürülmesi siyasi bir boşluğun doğmasına neden olmuştur. Yaşanan bu boşluk rakip prenslerin tahtı ele

geçirmesine yol açmış veya yeni prenslerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu Knezlikler arasında Kiev Knezliği'nde yaşanan hadiseler önemlidir. Kiev Knezi Mstislav Romanoviç Kalka Muharebesi'nde öldüğünde tahtı bir süre boş kalmıştır. Moğolların bölgeyi terk etmelerinden sonra savaşta hayatını kurtaran knez Vladimir Rurikoviç Kiev Knezliğini ele geçirmiştir. Bunun yanında Rusya açısından önemli bir gelişmede savaş öncesinde çok önemli bir knez olmayan fakat savaş sonrasında etkin bir güç olarak Mihail Vsevolodoviç'in ortaya çıkmasıdır. Bu durumlara savaşın ilk siyasi sonuçları diyebiliriz. Fakat en önemli sonuç olarak Kiev, Volın, Galiç'ten oluşan Güney Rusya knezliklerinin yapılan savaştan dolayı güçsüz ayrılmalarıdır. Bu durum sonucunda savaştan sonra 10 yıl içerisinde Güney Rus knezlikleri, Kuzey Rus knezliklerinin baskıları altında kalmıştır (Özcan, 2017: 51-52). Daha sonra kurulacak olan Rus İmparatorluğu Kuzey Rus Knezlikleri tarafından kurulacaktı. Kalka Savaşı'ndan sonra Ukrayna bağlamı içerisinde, Yaroslav Vsevolodovich, daha sonra Vladimir Yaroslav (1191-1246), gücünü artırmış ve 1236-1238 yılları arasında Kiev'i hâkimiyeti altına almıştır. Ayrıca Kalka Savaşı Kıpçaklar için de büyük bir yıkıma neden olmuştur. 11. yüzyılın ortalarından 13. yüzyılın ilk yarısına kadar Hazar'ın kuzeyindeki ovaları ve Karadeniz'i anavatanları olarak benimseyen Türk topluluğu bu bölgeye Deşt-i Kıpçak adının verilmesinde etkili olmuştur. Fakat bu savaş sonrasında topraklarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Kıpçaklar, özellikle Kotan'ın yönetimindekiler bölgeyi terk etmişlerdir (Çelik, 2012: 216).

Moğollar açısından Kalka Muharebesi'nin en önemli sonucu 1236 yılında Batu Han başbuğluğunda yapacakları II. Deşt-i Kıpçak seferi öncesine Kıpçak ve Rus kuvvetleri hakkında bilgi edinmiş olmalarıdır. Bu açıdan değerlendirdiğimiz zaman bu sefer Moğollar için önemli bir keşif seferi niteliği taşımaktadır. Bu sefer sayesinde elde ettikleri bilgiler doğrultusunda II. Deşt-i Kıpçak seferinin planlamasını yapmışlardır (Özcan, 2017: 52).

Yöntem

Model

Makalenin yazımında ilk olarak konu ile ilgili kaynak araştırması yapılmıştır. Elde edilen kaynaklar içerisinde konuya göre tarama yapılmış, bu doğrultuda elde edilen bilgiler incelenmiştir. Konunun tarihinin oluşmasını açısından Kalka Muharebesi öncesi Moğollar ve Ruslar hakkında bilgi verilmiştir. Nitekim toplanan bilgiler doğrultusunda Kalka Muharebesi ele alınarak incelenmiştir. Ruslar, Moğollar ve Kıpçaklar üzerinde savaşın ne gibi sonuçlar doğurduğuna değinilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Konun geçtiği coğrafi bölge ile ilgili imkanların yetersizliği nedeniyle ilgili herhangi bir saha çalışması yapılamamıştır. Çalışmada daha çok kitap, makalelerden yararlanılmıştır. Elde edilen kaynaklardaki bilgiler doğrultusunda konuya özgü açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Elde edilen kaynaklar dorultusunda gerekli bilgiler sınıflandırılmış ve makale yazılmıştır.

Bulgular

Kaynaklarda yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulgular makale içerisinde kullanılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Kalka Muharebesi, Rus, Moğol ve Türk tarihi açısından önemli bir konudur. Özellikle Deşt-i Kıpçak bölgesine göç eden Türk boyları yapılan bu savaş ile bölgedeki nüfuslarını

kaybetmişlerdir. Kalka Muharebesi ile bölge hakkında fikir sahibi olan Moğollar, daha sonraki dönemde Cengiz Han'ın torunu Batu Han tarafından bu bölgede Altın Orda Devleti'ni kuracaklardır.

Kalka Muharebesi ile birlikte kendilerinden sayıca daha fazla bir orduyu yenen Moğollar psikolojik olarak Ruslar üzerinde üstünlük kurmuşlardır. Moğollar bu durumu iyi kullanarak bölge üzerinde hâkimiyet sağlamışlardır. Ruslar, Moğolların bu saldırısına dini anlamlar yükleyerek kendileri açısından iyi sonuçlar doğurmayacak bir döneme girmişlerdir. Ruslar, gelecekte Moğollarla ile bir daha karşılaşmayı düşünmedikleri için gerekli önlemleri almamışlardır.

Öneriler

Konu Türk, Rus ve Moğol tarihi açısından çok önemli olmasına rağmen araştırmacılar tarafından fazla ilgi görmemiştir. Konunun daha fazla imkanları içerisinde geniş kapsamlı olarak ele alınmasında fayda vardır. Ruslar ve Moğollar arasındaki mücadelelerin daha iyi anlaşılması için Altay Tayfun Özcan'ın Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341) isimli eserini incelemenizi tavsiye ederim.

Kaynakça

Chambers, J. (1979), *The Devil'sHorsmen*, London: Book Club Associates.

Curtin, J. (1908), *TheMongol in Russia*, Boston: Little.

Çelik, M. B. (2012). TheBatte of Kalka anditsConsequences. *Shodoznavstvo*, 57, (204), 204-221.

D'ohsson, C. (2008). *Moğol Tarihi* (I. Baskı), (E.Kalan,Çev.) İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Dimnik, M. (2003). *TheDynasty of Chernigov 1146-1246*, Cambridge: CUP.

Gökbel, A. (2000), *Kıpçak Türkleri*, (I. Baskı) İstanbul: Ötüken Yayınları.

Grousset, R. (2011). *Stepler İmparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur*,(15.Baskı), (H. İnalcık, Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

Gudzy, N.K. (1949). *History of Early Russian Literature*, Newyork: TheMacmillanCompany

Gürün, K. (1981). *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*,(I.Baskı) Ankara: Karacan Yayınları.

İbnü'l Esir, (2008). *İslam Tarihi El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi*, (A. Ağırakça) İstanbul: Hikmet Yayınevi.

Kafalı, M. (2009). *Ötemiş Hacıya Göre CuciUlusunu'nun Tarihi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Kamalov, İ. (2003). *Moğolların Kafkasya Politikası*, (I. Baskı) İstanbul: Kaknüs Yayınevi.

Kemaloğlu, İ. (2015). *Altın Orda ve Rusya*,(II.Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Kurat, A. N. (1972).*IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kurat, A. N. (2014). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, (6. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Özcan, A. T. (2017). *Moğol -Rus İlişkileri (1223-1341)*, (I. Baskı), Ankara:Türk Tarih Kurumu.

Roux, J. P. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*,(I. Baskı),(A.Kazancıgil, L.Arslan Çev.), İstanbul: Kabacı Yayınevi.

Roux, J. P. (2007). *Türklerin Tarihi*, (A.Kazancıgil, L.Arslan Çev.), İstanbul: Kabacı Yayınevi.

Spuler, B. (1965). *DieGoldeneHorde in Russland*, Wiesbaden:OttoHarrassowitz.

Vernadsky, G. (2007). *Moğollar ve Ruslar*, (E. B. Özbilen, Çev.), İstanbul: Selenge Yayınevi.

Vernadsky, G.(2015). *Rusya Tarihi*, (3. Baskı),(D. Mızrak, E. Mızrak, Çev.),İstanbul: Selenge Yayınevi.